

MATBAAYI GUTENBERG DEĞİL ÇİNLİLER KEŞFETTİ

Matbaa, Avrupa'da Rönesans ve Reform'u hızlandırdı. Avrupa'yı Matbaa ile tanıştıran Gutenberg oldu ancak matbaa onun değil Çinliler'in icadıdır.

İlk Baskı Tekniği Mezopotamya'da Gelişti

Bir şekli, kalıplarla çoğaltma işlemi ilk kez Mezopotamya'da M.Ö. 3000'lerde "silindir mühür" ile gerçekleştirildi. Sümerler, üzerine resim veya sembol oyulan taş veya seramik silindirleri mühür olarak kullandı. Yumuşak kil üzerinde silindiri hareket ettirip silindirdeki şekli tablete bastılar. Mühür, tablete basıldıktan sonra tablet kurutulup pişirilirdi. Daha sonra kare veya daire şeklindeki küçük mühürler kullanıldı. Küçük düz bir metale isim kazıtıp, ıstampaya bastırdıktan sonra kağıda mühür basmak orta çağda yaygındı. Ülkemizde, okuma yazma bilmeyenler imza yerine bu tür mühürleri uzun yıllar kullandı. Baskı yapmanın başka bir örneği ise M.Ö. 650'lerde Anadolu'da başlayan metal para basmaktır. Çin'de M.S. 220'lerde kalıpla kumaşa baskı yapma tekniği keşfedildi. Üzerine desen oyulan tahta kalıba, kumaş boyası sürülerek ipek kumaşa baskı yapıldı. Benzeri kumaş baskılar, M.S. 400'lerde Mısır'da da yapıldı. Çinliler, kumaşa desen basılan tahta kalıp tekniği ile kağıda yazı basmayı da keşfetti. Budizm'i yaygınlaştırmak için tahta kalıplarla çok sayıda metin ve kitap basıldı. Çin'de basılan eski kitaplardan birinde baskı tarihi (11 Mayıs 868) vardır. Hindistan'da M.S. 600'lerde kil ve tahta kalıplarla, Budizm metinleri basıldı.

Sümerler'in kireç taşından silindir mühürü ve mühür basılı kil tableti

Avrupa'daki İlk Ahşap Kalıp ve Şablonla Baskı Örnekleri

Avrupa'da kumaş üzerine dini metinler basmak için ahşap kalıplar 1300'lerde yaygınlaştı. Kağıt, 1400'lerde Çin'den Avrupa'ya ulaşır yaygınlaşınca dini metin ve resimler kağıda basıldı. Avrupalılar, yazı ve resimleri aynı ahşap kalıp üzerine oyarak kitap maliyetini düşürdü. Çinliler şablon kullanarak ipek kumaşları renkli basabiliyordu. Çin'de icat edilen iskambil kağıtları (oyun kağıdı) Avrupa'da çok tutulmuştu. Oyun kağıtları önceleri ahşap kalıpla siyah beyaz basılırdı. Avrupalılar daha sonra, karton şablonlarla siyah beyaz basılan oyun kağıtlarını renklendirmeye başladı.

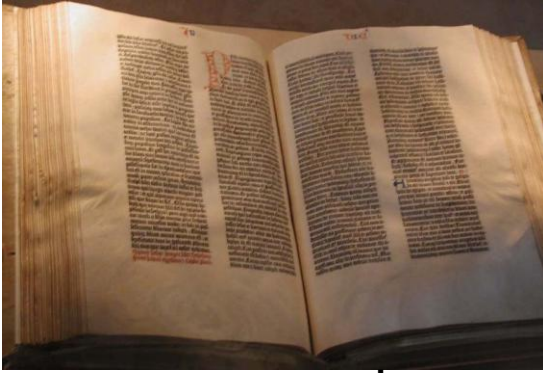

**Matbaada basılmış en eski kitap
“Diamond Sutra” (11 Mayıs 868-Çin)**

Gutenberg'in Matbaa Makinesi Avrupa'da Devrim Yarattı

Johannes Gutenberg (1398-1468) Almanya'da Mainz'da doğdu. Kuyumcu ve demirci olan Gutenberg, harfleri değiştirilebilen matbaa makinesini Avrupa'ya tanıttı. Değiştirilebilen ve tekrar kullanılan harflerle baskı yapmayı Gutenberg keşfetmedi. Değiştirilebilen seramik harflerle baskı yapma tekniği Çin'de 1040 yıllarında keşfedilmişti. Metalden dökülmüş ve değiştirilebilen harflerle baskı yapan makine ise 1230'da Kore'de yapıldı. Çin ve Kore dillerinde binlerce karakter (harf) olduğundan bu teknik yaygınlaşmadı. Gutenberg, Koreliler'in metal harf tekniğini geliştirdi ve üzüm sıkılan vidalı pres yardımıyla baskı yapmaya karar verdi. Harfleri %70 kurşun, %20 kalay ve %10 antimuan karışımı olan bir alaşımdan döktü. Gutenberg'in buluşu olan bu alaşım günümüzde de kullanılıyor. Matbaada

kullanılan yağ bazlı mürekkebi de Gutenberg keşfetti. Gutenberg, 1440'da geliştirmeye başladığı makineyi 1450'de tamamlayıp bir şiir bastı. Makineyi geliştirirken maddi sıkıntıya düşünce, J. Fust adlı yatırımcıdan borç aldı. "Gutenberg İncili" adıyla bilinen İncil'i 1455'te bastı. Borçlarını ödeyemediği için Fust onu mahkemeye verip matbaasını elinden aldı. Maddi sorunlar yaşayan Gutenberg, birkaç kez daha matbaa kurdu ama toparlanamadı ve 1462'de sürgün edildi. Geliştirdiği makine, Avrupa'da yaygınlaşınca 1464'te ödüllendirildi ve maaş bağlandı ama o dört yıl sonra öldü.

**Gutenberg'in bastığı İncil
(ABD Kongre Müzesi)**

İbrahim Müteferrika

Osmanlı Döneminde Matbaacılık

Osmanlı döneminde, matbaayı ilk kez İbrahim Müteferrika getirmedir. Sultan II. Beyazıt, 1492’de İspanya ve Portekiz’den sürülen Yahudiler’i topraklarına kabul etmişti. O Yahudiler, Selanik ve İstanbul’da matbaa kurma izni alıp Tevrat bastı. Ermeniler 1567’de, Rumlar da 1627’de matbaa izni alıp dini kitaplar bastı. Müslümanlar’ın matbaa kurmasına uzun süre izin çıkmadı. Hattatlar, Kuran’ın elle yazılması gerektiğini ileri sürerek matbaaya karşı çıktı. Macar asıllı İbrahim Müteferrika, Sultan III. Mehmet’ten bir matbaa kurma izni aldı. Müslümanlıkla ilgili olmayan kitaplar basmak izniyle, matbaa 16 Aralık 1727’de açıldı. Yalova’da “Kağıthane-i Yalakabad” adı ile bir de kağıt fabrikası kuruldu. İlk olarak bir sözlük ile tarih ve coğrafya kitapları basıldı. Müteferrika 23 cilt halinde 17 kitap bastı. Onun 1747’de ölümünden sonra basımevi sahıpsiz kaldı. Ahmet ve İbrahim efendiler 1754’te matbaanın yönetimini devraldı. Mühendishane’de 1769’da bir basımevi kuruldu. Üsküdar Matbaası’nın kuruluşu 1802’de gerçekleşti. Encümen-i Daniş (Bilim Akademisi) 1851’de kuruldu ve üniversite ders kitapları hazırlattı. Diğer eğitim kurumlarının ders kitapları için de yeni basımevleri açıldı. Matbaa sayısı 1833’te 54’e ve 1948’de 509’a ulaştı.

Gutenberg, Avrupa’da Rönesans ve Reform’u hızlandırdı. İbrahim Müteferrika da Osmanlı’da eğitim ve bilimin gelişmesine katkı yaptı.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü